

gabellarum, quæ gravi ipsorum negligentia defraudantur, in custodibus saltuum, lacuum, vinearum: in satellitibus ad custodiam corporis aut fortunarum adscitis. Principes tributa accipiunt, ut subditis præstetur securitas in bonis, honore, vita.

(b) Sæpe istiusmodi modi negativi, ob quos data damna impuntantur iis, qui impedire tenebantur, alium positivum cooperandi modum habent adjunctum; ut qui in famulos, operarios etc. elegit homines leves, temerarios, imperitos, perditos ingenii. Sic et leges judicant: *exercitor... liberi quidem hominis nomine tenetur in solidum... quod liberum hominem adhibens statuere debuerit de eo, qualis esset* (1). *Si fornicarius servus coloni ad fornacem obdormisset, et villa fuerit exusta; Neratius scribit ex locato conventum præstare debere: si negligens in eligendis ministeriis fuit* (2).

(1) *L. unic. §. 5. D. furti adversus nautas.*

(2) *L. Si servus. 27. §. 9. D. ad L. aquiliam.*

§. CLVI. In numero adjunctorum restitutionis recte faciendæ illa etiam quæstio est, *quid et quantum oporteat restitui? Nempe:*

(a) Ad æqualitatem, ut restitutio ac solutio *integra* sit, habeatur ratio lucri cessantis et damni emergentis; cumque partiales solutiones incommoda habeant, eas creditor per se admittere non tenetur, nisi ob difficultatem e. g. nummorum, æquitas poscat, aut ita conventum, vel debitum diversis ex causis sit contractum.

(b) Aliud pro alio invito creditore solvi non potest (1), si res in specie debita sit; si debita in genere, idem censetur restitui, si qualitas et quantitas eadem est.

(c) Si pretium restituitur loco rei, id tantum esse debet, ut tempore restitutionis sufficiat comparandæ rei ejusdem qualitatis et quantitatis, qua erat tempore, quo res ablata est. Debitor pecuniæ ejusdem speciei nummos, quales accepit, ut restituat, ex conventionione teneri potest, non ex natura restitutionis; modo moneta soluta secundum valorem publica auctoritate impositum idem valeat tempore solutionis, quantum tempore valuit, quo ablata, vel contractus initus est.

(d) Si vitulus furtivus apud furem exerevit in bovem, non alius vitulus, sed bos restituendus est, etsi dominus vitulum consumsisset vel alienasset. Res enim domino suo melior fit, uti et deterior (2).

(1) *L. 2. §. 1. D. de R. C. — (2) §. CXXXIX. (c.)*

§. CLVII. *Tempus* faciendæ restitutionis aut solutionis, aut promissi implendi ita observandum est, ut eo

neglecto debitor in mora constituatur, atque ad compensandum id, quod creditoris interest; imo etiam ad casum fortuitum præstandum per se teneatur. Porro id tempus determinatur variis modis:

(a) *Ex natura obligationis*, uti in decimis dandis, sæpe in voto, ac sponsalibus.

(b) *Quod ex delicto* debetur, quamprimum fieri potest, restitui oportet cum omni causa; uti enim acceptio, sic detentio alienæ rei injusta est, et præcepto negativo non faciendi injuriam ac dampnum continetur.

(c) Si dies restitutionis aut solutionis *contractu* præfixus est, is interpellat pro homine, et debitorem in mora constituit; neque excusatio oblivionis locum habet (1). Præveniri dies præfixus potest, si in gratiam debitoris, non item, si in creditoris gratiam est designatus. A pacto præviæ denunciationis neuter contrahentium altero invito potest recedere.

(d) Si neque obligationis natura, neque delicti ratio, neque contractus solutionis aut restitutionis tempus determinat, ea differri posse censetur, dum creditor interpellat (2); nisi absterreri reverentia erga debitorem aliave simili causa non sine detrimento suo credatur. Certe operariis, ac tenuis fortunæ hominibus citra piaculum solutio aut restitutio differri vix potest (3). Universe penes dominum ac debitorem est judicare, egeatne re sibi debita, et quatenus uti vel non uti velit. De liberali quoque promisso tritum est verbum: qui cito dat, bis dat.

(1) *L. magnam. 12. C. de contrah. et committend. stipulat.*

(2) *Arg. l. si ex legato. 23. D. de V. O. — (3) Levit. XIX, v. 13. Tob. IV, v. 15.*

§. CLVIII. De mobilibus rebus, *quo loco* restituendæ sint, aut solvendæ, et *cujus sumtibus transportandæ* sint, quæritur:

(a) *Quod ex delicto* debetur, in loco creditoris, aut ubi is possideret, si delictum abfuisset, restitui ac solvi necesse est.

(b) *Quod ex re accepta* nullo interposito contractu vel delicto debitum est, uti in legatis, rebus inventis, decimis, censibus realibus contingit, præstatur in loco debitoris, aut ubi res frugifera vel censui obligata existit, moneturque creditor, ut id tollat suis sumtibus.

(c) Debitum ex contractu restituitur in loco, qui per conventionem, vel naturam contractus determinatur. *Quod donatum* est, datur ibi, ubi donationis tempore reperitur: *commodatum*, mutuum redditur in loco, ubi acceptum fuit. *Depositum* suis sumtibus repetit

ac tollit is, qui deposuit. In contractu permutatorio, si aliud conventum non est, utrinque eodem loco fit præstatio.

(d) De impensis et periculo rem transportandi ex pactis adjectitiis, ac natura contractus judicandum. Si creditor designavit viam ac bajulum, quæcunque res sit debita in genere vel specie, transportatio fit periculo ejusdem creditoris (1): contrarium fit, si debitor malæ fidei aut ex delicto transportari rem curet in genere aut specie debitam; suo enim id periculo facit. Nam obligatur eoque, dum ad æqualitatem satisfecerit. Debitor bonæ fidei fert periculum ejus, quod in genere debetur; id enim perire non censetur: non item, si quid in specie debitum est, nisi culpam commiserit (2). Si ergo per fidelem nuncium remittis equum conductum et pecuniam mutuatam, equus perit domino, pecunia tibi.

(1) « Quod jussu alterius solvitur, pro eo est, quasi ipsi solutum esset. » L. 180. D. de R. I.

(2) L. 11. et 20. D. commodati.

§. CLIX. Deinceps quærendum, cui facienda sit restitutio aut solutio; in quo genere multo occurrunt plura, nec ea satis expedita, ac primo apparet. Inprimis de hypothesei agendum, qua satisfieri creditori uni vel pluribus plene potest: dein si massa debitoris minor est, quam nomina creditorum, quid, quantumve et quo ordine singuli exigere queant, quantum ex principiis juris naturæ definiri potest, dispici debet.

(a) Restitutio ac solutio facienda est *creditori*, aut qui eundem repræsentat, procuratori habenti mandatum recipiendi; si creditor per leges positivas administratione non gaudet, uti fit apud pupillos, minorenes, prodigos declaratos, solutio fit tutoribus, curatoribus, administratoribus. Defuncto creditore solutio fit successori universali, qui in jura activa et passiva successit (1).

(b) Quia restitutio ad reddendam possessionem vel detentionem maxime spectat; idcirco creditoris nomine venit non modo dominus, sed etiam justus possessor vel detentor rei, ceu hypothecarius, commodatarius, depositarius, quorum possessio vel detentio subversa est re ablata. Spectato rigore juris etiam prædo ac injustus possessor, qui spoliatus fuit, dicitur restituendus (2).

(c) Si titulo oneroso ac bona fide comparavi rem furtivam, ac talem postea comperi, rectene furi, non domino restituum, ut pretium meum a fure recuperem? R. Non recte, si qua restat alia via recuperandi pretii; rem enim domini in novum periculum, statumque deteriore, ac meis in manibus habet, conjicerem: nec domino

rem vindicanti a me, juste eam subtraham, aut pretium exigo, nec si fur non comparet postea, juste rem detineo, meosque in usus convertam. Hæc extra controversiam sunt. Ancipitem decisionem facit duplex hypothesis, in qua periclitari debeat dominus de amittenda re sua, si ego reddam furi: et ego periclitari de amittendo pretio meo, si domino reddam, non furi. Lex quidem caritatis non poscit, ut cum periculo meo alienis commodis consulam. Sic non teneo, rem ab alio amissam, ac jacentem tollere cum animo eandem domino restituendi, si juste timeam, ne id mihi fraudi sit, aut periculum vel suspiciones creet. Obligationibus perfectis erga proximum, si alia non accedit hypothesis, satisfacio per actiones negativas. At vero rem alienam furi reddere, priorem contractum rescindere, pretium repetere, *simul vero, ut mihi consulam, novo discrimini objicere rem domini*; hæc quidem actiones negativæ non sunt. Si negent, in *novum* discrimen rem conjici, sed in priori relinqui; respondeo, non relinquitur in priori discrimine, sed reducit a me, ac revocatur in *novum* discrimen, idque per actionem meam positivam, quæ juri perfecto domini contraria est. Repugnat enim juri naturali, alienas res facere deteriores, aut deteriore statu collocare. Si vero periculum alienæ rei jactura proprii pretii redimam, nonne æquitas poscet, ut transactionem ineat dominus rei, partemque compenset, præsertim cum spectata etiam doctorum auctoritate jus utrinque dubium ac controversum sit?

(d) Bona incerta ex delicto si communi quadam ratione certa sint, uti si pertineant ad hunc vel illum ex certa familia, vel ad incolas certæ civitatis etc. in hanc ipsam distribuenda sunt quovis meliore modo; secus ex præsumta dominorum voluntate convertenda in pios usus; eadem præsumtio de bonis incertis sine delicto forte rationi et communi sensui conformior est, quam si præsumatur, dominum ea bona pro derelictis velle haberi (4).

(1) Non sunt igitur in pauperes, aliosve pios usus eroganda, quorum dominus inveniri potest; id quod etiam in jure sacro deciditur, etsi id pauperibus, piisque causis maxime fayet. c. sicut dignum 6. §. de homicidio: « Licet quædam ex his, quæ occupaverunt, fateantur se pauperibus erogasse; non tamen aliena, cum ipsa potuissent eis, quorum fuerunt, restituere, debuerunt pauperibus erogare. » Si creditor meus A sit debitor creditoris B, non recte solvo, vel restituo creditori B, nisi consentiente creditore meo A, aut nisi solutioni a me creditori A faciendæ legitima potestate sit impositum arrestum creditori B exsolvendum.

(2) C. in literis. 5. de restitut. spoliator. l. bona fides. 31. D. depositi: « latro spolia, quæ mihi abstulit, posuit apud Sejum inscium de malitia deponentis, utrum latroni, an mihi restituere Sejus debet? si per se tantem accipientemque intuemur, hæc est bona fides, ut commissam rem recipiat is, qui dedit: si totius res æquitatem, quæ ex omnibus personis, quæ negotio isto continguntur, impletur, mihi reddenda sunt; quæ facta scelestissimo ademta sunt; et probo hanc justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahat ab ullius personæ justiore repetitione. »

(3) §. CXXXVI. (b.)

§. CLX. Altera est hypothesis ad hanc pertinens quæstionem de concursu creditorum, quando debitoris minora sunt bona, quam debitorum, quibus opprimitur et succumbit, massa. Variæ sunt locis variis classificationes creditorum constitutæ legibus positivis; at sunt in his non pauca ex principiis juris naturalis depromta, eaque hujusmodi, ut sequitur:

(a) Quorum creditorum res propria extat apud debitorem, in ejusve bonis, iidem non tam jure prælationis, quam separationis et vindicationis gaudent, ut si apud debitorem deposita fuerat, si ea commodata, si in dotem data, ac physice etiam tum existat. Ex his tanquam alienis restitutio aut solutio aliis creditoribus invito domino fieri non potest (1).

(b) Creditores hypothecarii præferendi sunt personalibus seu chirographariis; quia ex natura hypothecæ, quæ est jus reale, ac veluti servitus quædam ipsis rebus inhærens, jus in re habent, id quod fortius est quovis personali jure; ut adeo ex hujusmodi re in pignus, vel hypothecam data alteri facta solutio juri perfecto reali creditoris hypothecarii repugnaret (2).

(c) Si plures sint hypothecarii creditores, valet regula: *qui prior est tempore, potior est jure* (3). Cum enim anteriore hypotheca res uni devincta jam sit, alteri obligari non potest, nisi sub conditione si quid de re, ejusve pretio reliqui sit, posteaquam primo creditori est satisfactum; aliter posterior hypotheca utpote repugnans juri perfecto alterius obligari valide non posset (4). Porro hypothecario cuique præ chirographario, uti et anteriori hypothecario præ posteriore restituendum, solvendum, præstandum est totum, quantumvis parum aut nihil relinquatur aliis creditoribus; in hoc enim situm est jus prælationis, jusque fortius et efficacius, quod rei impositum est pro securitate debiti totius. Si plures sint hypothecarii æquales, nulla temporis aut positivi privilegii prærogativa discreti, videtur præstatio facienda singulis pro rata, secundum geometricam proportionem, cujus primus terminus est summa debitorum conflata ex credito omnium hypothecariorum: alter massa dividenda: tertius creditum cujusque hypothecarii: quartus portio, quam ex massa dividenda quisque aufert.

(d) In toto hoc genere atque ordine nulla se offert sufficiens ratio præferendi specialem hypothecam generali, aut expressam tacitæ, quæ legibus, vel reipsa constituitur, e. g. venditori in re vendita, donec pretium solvatur; est alia tacita *legalis* ex dispositione legis orta; quod quidem ad jus pertinet positivum, certe generalis hypotheca complectitur res universas et singulas, quibus specialis affigi potest.

(e) Sequuntur prioribus expletis chirographarii creditores, qui anteferendi sunt, tum omnibus heredibus et legatariis; hereditas enim non intelligitur, nisi deducto alieno ære (5); tum etiam creditoribus personalibus ex titulo gratuito. Nam gratiæ seu beneficio inest conditio: *si potero præstare*: non censetur autem posse fieri, quod sine violatione juris perfecti nequit fieri.

(f) Inter creditores chirographarios nullo juris positivi privilegio munitos nulla temporis alteriusve rei videtur prærogativa statuenda; cum res nulla, sed persona sit iisdem proxime obligata. Consentit jus Romanum (6).

(g) Ex his conficiet corollaria. I. Major unius creditoris indigentia nullum prælationis jus dat, nisi forte imperfectum ex lege caritatis, de qua non agitur hoc loco. II. Nulla apparet ratio, cur creditores ex delicto aliis præferantur, aut contra. III. Si plures creditores chirographarii æquali jure gaudeant, atque unus eorum singulariter sibi invigilarit, ac debitum aliis non petentibus exegerit, melior ejus videtur esse conditio, ac restitutio vel solutio firma est, nec injuria censetur illata reliquis, etsi postea frustrentur (7). Non videtur autem posse debitor vocare quemquam præ aliis æquali jure gaudentibus. Nullo enim jure pollet, alios cum aliorum damno vocandi; qui autem petit, utitur jure suo, ac proinde non videtur aliis facere injuriam.

(1) *L. procuratoris. 5. §. sed si dedi. 18. D. de tributoria actione.*

(2) *L. eos. 9. C. qui potiores in pignore. — (3) C. 54. de R. J. in VI.*

(4) *L. si fundum. 4. et l. qui generatim. 6. C. qui potior in pignore.*

(5) *L. non possunt. 11. D. de jure fisci.*

(6) *L. privilegia. 32. D. de rebus auct. Jud. possid. et l. pro debito. 6. C. de bonis auct. Jud. possid.* Hinc regulam 54. juris canonici supra citatam restringunt ad creditores hypothecarios.

(7) *L. 22. §. 4. C. de jure delib. et l. 24. D. quæ in fraud. credit.*

§. CLXI. Obligationes positivæ, iu quarum numero est obligatio restituendi, requirunt facultatem, tempus, opportunitatem (1). Quia *nemo potest ad impossibile obligari* (2). Hinc discutiendum restat, quæ sit justa causa differendi, aut omittendi restitutionem. Quo loco animadvertendum, restitui posse rem eandem in specie, eandem in genere, vel eandem æquivalenter, ut qui pretium dat pro occiso bove; nam pecunia communis mensura rerum est, quæ sunt in humano commercio; at non item ea æquipollet membris, pudicitia, honori, vitæ. Porro causa, ob quam differri aut omitti restitutio potest, triplicis generis intelligitur.

(a) Spectata re, quæ vel natura sua reparari non potest, aut ante interiit, quam restitueretur.

(b) Spectato statu debitoris, ejusque impotentia restituendi.

(c) Spectato statu creditoris, ejusque adjunctis.

(1) §. XIV. (a) — (2) C. 6. de R. J. in VI.

§. CLXII. Sunt bonorum quædam genera, quæ si cui erepta sint, nulla arte reparari, aut redintegrari possunt; uti fit abscisso vel debilitato membro, læsa pudicitia, effosso oculo, detecto vitio natalium, deformata facie. Quid ergo? ab omni onere, qui in talibus nocuit, liber censendus erit? responsio sequentibus capitibus continetur:

(a) Damna, quæ emergunt ex istiusmodi bonorum jactura, et lucra, quæ cessant, reparari possunt, ac debent, etsi ipsa bona non possint. Sic puella, quæ seducta est, duci aut dotari debet; et interfecto marito, uxori, liberis etc. damna compensanda: dato vulnere, impensæ in medicos, et æstimatio operarum pensandæ sunt (1).

(b) Privata conventionem vel transactionem, legibus publicis, et sententia judicis fieri potest, ut damna et bona diversorum generum inter se comparentur, æquiparentur, compensentur. Sic status libertatis taxatur pro pretio: compensatio læsi honoris æstimatur per multas: pro injuria servo vel ancillæ illata conceditur libertas (1).

(c) Quod pro illata ignominia, dolore, tristitia penditur, videtur potius ad satisfactionem et officia imperfecta caritatis, quam ad restitutionem, et jus perfectum, ejusve reparationem pertinere. Nam per restitutionem læsa æqualitas redintegratur, et redditur id, quo sublato aliquis minus habet, ac haberet non data injuria; nempe quoad fieri per naturam potest. Si disparis generis sunt, id, quod sublatum est, atque id, quod vicissim datum; quæ potest intelligi æqualitas? aut quomodo eo genere compensationis læsus recuperat id, quod suum est (3)?

(1) Ejusmodi lex utique naturalis extat inter judicialia V. T. præcepta, ut adeo generatim statui non queat, judiciales leges V. T. nihil ad nos pertinere. *Exod. XXI. v. 18, 19.* « Si rixati fuerint viri, et percusserit alter proximum » suum lapide vel pugno, et ille mortuus non fuerit, sed jacuerit in lectulo: si surrexerit, et ambulaverit foris super baculum suum, innocens erit, qui percusserit, ita tamen, ut operas ejus et impensas in medicos restituat. » *Hebr.* cessationem ejus dabit, id est, nostro loquendi more, lucrum cessans compensabit.

(2) *Exod. XXI. v. 22, 24, 26, 27.*

(3) Ad satisfactionem et officia caritatis videtur pertinere, quod S. Thomas docet 2. 2. q. 62. a. 2. ad 1. « Quando id, quod ablatum est, non est restitui-

» bile per aliquod æquale, debet fieri recompensatio, qualis possibilis est: puta, » cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, » vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ, secundum » arbitrium boni viri. Si non possit famam restituere, debet ei aliter recom- » pensare, sicut et in aliis dictum est. » Quis affirmavit, defuncto eo, qui læsus est, istiusmodi recompensationem, ut scribit S. Doctor, ipsius heredibus debere præcise ob membrum ablatum fieri? atqui deberet omnino, si deberetur jure perfecto.

§. CLXIII. Interitus rei, quæ per aliam generis ejusdem, aut pretium æquipollens compensari potest, ante et quando debitorem liberet a restituendo vel compensando, non uno ex principio definiri potest (1).

(a) Generatim censenda est res perire domino suo; aut si qua determinate alteri promissa, donata, legata est, eaque intereat, jacturam fert promissarius, donatarius, legatarius; ad hanc enim solam jus habuit: nec censetur aliud esse promissum, donatum, legatum. Si, quod debito tempore et loco creditori oblatum est, is noluit accipere, sibimet interitum postea adscribet. Si ejusmodi res obsignata coram testibus apud judicem, vel istius auctoritate apud alium deponitur; secundum leges humanas hæc depositio vim habet plenæ liberationis in utroque foro (2).

(b) Alterum est principium, ex quo proposita quæstio definienda est, ut discrimen fiat inter debitorem bonæ aut malæ fidei, inter debitum generis, aut speciei; habeaturque ratio culpæ et moræ. Neque tamen continuo in mora est, a quo res petitur; quam enim rem bona fide quis habuit pro sua, non tenetur indefensam relinquere, nec mortalitatem servi aut pecudis præstare. Etsi enim contestatio litis malam fidem inducat relate ad fructus perceptos et percipiendos; non idem de interitu quoque rei existimandum est, modo ne culpa vel mora, intercedat (3).

(1) §. CXXV. (b) et nota. 1. §. CLVIII.

(2) L. acceptam. 19. C. de usuris. — (3) Conf. cit. §. CXXV.

§. CLXIV. Debitoris inopia atque impotentia restituendi, ut justa sit causa differendi, vel omittendi restitutionem, tria præ oculis sunt habenda:

(a) Ne ista impotentia jam urgente obligatione restituendi, voluntaria sit, et ex culpa continetur; uti fit fere per immoderatum luxum, impensas voluptuarias, liberales profusiones, neglectum rei œconomicæ. Hoc naturæ principio nititur rubrica digestorum: *que in fraudem creditorum facta sunt, ut restituantur* (1). Quod edictum prætoris tum contra eum, qui sciens recepit tum contra illum,

qui quoquo modo alienavit quidquam in fraudem creditorum, locum habet (2).

(b) At enim satisne faciet debitor, si non diminuat patrimonium suum in fraudem creditorum, sive cum eorum detrimento; nisi etiam augere studeat, eum in finem, ut satisfacere possit creditoribus; certe, qui obligatur ad finem, ad media adhibenda non potest non obligari. Secundum legem 6, quæ continetur in rubrica citata, edicto prætoris locum non facit, qui hereditatem repudiat, eo quod patrimonium suum ob eam causam non dimiuit. Unde de naturali æquitate legis, quæ tolerat repudiationem lucri, non immerito dubitat Brunnemannus (3). Certe filius, qui gravi parentum necessitati succurrere tenetur, contra pietatem peccaret non acceptando hereditatem, donationem etc.

(c) Si quid in patrimonio debitoris est, ex quo restitutio fieri queat, et nihilominus impotentia restituendi allegetur, necesse est, ut obligatio restitutionis collidatur cum jure debitoris conservandi seipsum, id est, vitam, famam, statum, aliave bona ejusdem vel superioris ordinis. Ac tum multa circumspicienda sunt, ut vera censeatur impotentia, non fictitia, aut simulata. Nam consideranda est primo, qualitas bonorum, quæ periclitantur facta restitutione: secundo, jus debitoris eadem conservandi: tertio, magnitudo periculi, vel detrimenti, quod crearet restitutio: quarto, damnum, damnique periculum, quod ipse creditor subiturus est dilata, vel omissa restitutione; quæ quidem a tot rerum ac personarum adjunctis pendent, ut certis regulis comprehendi vix queant (4)

(1) L. XLIII. Tit. VIII.

(2) Unde patet justitia canonum et pontificiarum constitutionum, prohibentium ordinationem, vel ingressum in religionem, si qui ad rationem obligati, aut ære alieno gravati sunt.

(3) In L. 6. D. quæ in fraudem creditorum.

(4) Argumentum de omittenda vel differenda restitutione peti potest ex c. officii. 9. de poenitent. et remiss.

§. CLXV. Ex parte etiam creditoris, cui facienda est restitutio, elucere potest sufficiens ratio, eandem aut differendi, aut prætermittendi. Cujusmodi contingere potest:

(a) Si is recuperata re sua in suam vel aliorum perniciem uteretur; exemplum profert Tullius: « Ac ne illa quidem promissa servanda sunt, quæ non sunt iis ipsis utilia, quibus promiseris... Si gladium quis apud te sanæ mentis deposuerit, repetat insaniens: reddere, peccatum sit: non reddere, officium. Quid? si is, qui apud te pecuniam deposuerit, bellum inferat patriæ, reddesne depositum? non credo. Facies enim contra rempublicam,

» quæ debet esse carissima (1). Idem contingere potest, eum quis librum perniciosum deposuit, vel commodato dedit »

(b) Si absens est creditor, ut ejus nomen, aut habitatio innotescere non possit: aut cum publica sententia privatus est bonis, aut vita et fortunis una exutus est; tum vero in successores bonorum inquiri necesse est. Exemplum extat in Jure Romano: « reus capitalis talis iudicii deposuit apud te centum: is deportatus est: bona ejus publicata sunt; utrumne ipsi hæc reddenda, an in publicum deferenda? si tantum naturale jus et gentium intuemur, ei, qui dedit, restituenda sunt: si civile jus et legum ordinem, magis in publicum deferenda sunt. Nam male meritis publice, ut exemplo aliis ad deterrenda maleficia sit, etiam egestate laborare debet (2). »

(1) L. III. Officior. — (2) L. bona fides. 31. D. Depositi.